

Avellana L., für *Phyllobius contemptus* Stev. — *Urtica dioica* L. festgestellt.

Dem Herrn Romuald Formánek (Boskovice ad Brno) erlaube ich mir hiemit meinen herzlichen Dank für die Determination des *Phyllobius pilicornis* Desbr. auszudrücken.

Mrowiszczak (*Myrmecophila acervorum* Panz.)
z jaru Dniestrowego.

(*Myrmecophila acervorum* Panz. aus dem Cañon des Dniestr-Flußes
im süd-östl. Teile Polens).

Podał

JAN STACH.

Ubogą jest fauna myrmekofilna naszego kraju.

Wyniszczona zupełnie na znacznych obszarach Polski w dyluwjum przez nadciągające z północy lodowce, mogła dochować się tylko w szczątkach w niewielu wolnych od lodu ostojach. Nie potrafiła też dotrzymać kroku swym gospodarzom, skoro uwolnione z lodu obszary stały się znowu zdatne jako teren zamieszkania dla mrówek. Podczas więc gdy całe rzesze tychże podążyły ku północy, poszła w ślady ich szczupła tylko liczba myrmekofilów. Brak więc wśród nich nie tylko form, którym potężną przeszkodą na drodze w rozprzestrzenianiu ku północy legł łuk karpacki, ale też w środkowej Europie nierzadkich, jak n. p. z owadów bezskrzydłych *Atelura formicaria* Heyd. Obszary warunkami życiowymi jeszcze najkorzystniejsze dla myrmekofilów tak w czasach odległych, jak i dzisiaj, to południowo-wschodnie krańce naszego kraju. Tam też spodziewać się można znalezienia form dla fauny Polski jeszcze nowych.

Świadczy o tem myrmekofilny malutki, bezskrzydły świerszyk, Mrowiszczak *Myrmecophila acervorum* Panz., znaleziony przeze mnie wśród owadów bezskrzydłych (Apterygota), zebranych przez dr. J. Noskiewicza w sierpniu b. r. w Uściu Biskupiem, na ścianach jaru Dniestrowego pod kamieniami. Nie jest to wprawdzie owad nowy dla fauny Polski, lecz nie pospolity, a pod względem rozprzestrzenienia i sposobu życia bardzo interesujący.

Mrowiszczaki są to owady drobnej postaci, dosięgające długością ciała przeciętnie tylko 3·5 mm; największy dotychczas znany gatunek, żyjący w Indiach posiada długość 6 mm. Pokrewne świerszczom, różnią się od nich przede wszystkim brakiem skrzydeł, jajowatym kształtem ciała, znacznym rozplaszczaniem bioder tylnych odnóży, nadto sposobem życia.

Są to jedne z pierwszych owadów poznanych jako współmieszkańce gniazd mrówczych, gdyż już w roku 1799 opisał Panzer w dziele: „Fauna Insectorum Germaniae“ pierwszy europejski ich gatunek jako *Blatta acervorum* Panz. — „Ameisen-Kakerlak“, a w 20 lat później Włoch Paolo Savi w pracy: „Osservazioni sopra la *Blatta acervorum* di Panzer, *Gryllus myrmecophilus nobis*“ podał wiadomość o sposobie ich życia jako gości u mrówek. Wiadomości te uzupełnione zostały w latach 1900 do 1909 przez wielce zasłużonego badacza mrówek Wasmann'a, nadto Viehmayera, a przede wszystkim przez Schimmera.

Równocześnie zaczęła wzrastać liczba poznanych gatunków mrowiszczaków oraz rozszerzały się wiadomości o ich rozprzestrzenieniu.

I tak w roku 1846 podał Gotthelf Fischer de Waldheim w czwartym tomie: „Entomographie de la Russie“ trzy gatunki znalezione przez M. Moczulskiego w południowej Rosji, mianowicie: *Myrmecophila acervorum* i *Myrmecophila bifasciata* Motschulsky z okolic Charkowa a *Myrm. horticauda* Motsch. z Krymu. W roku 1853 Leop. Henr. Fischer w dziele: „Orthoptera Europaea“ wyraził wątpliwość co do samodzielności dwóch ostatnich przez Fischera de Waldheim opisanych gatunków, natomiast podał sam nowy gatunek z Sycylii *Myrmecophila ochracea* Fisch. Fr. W roku 1877 Saussure opisał dwa pierwsze pozaeuropejskie gatunki: *Myrmecophila americana* Sauss. z Kolumbji i *Myrm. dubia* Sauss. z wysp Bintang (Indje Wschodnie), Brunner w 1884 r. dwa północno-amerykańskie: *Myrm. pergandei* Brunn. i *Myrm. oregonensis* Brunn., a Scudder w 1899 trzy dalsze z półn. Ameryki: *M. formicarum* Scud., *M. nebrascensis* Brun. i *M. nehawkae* Brun. Szereg tych gatunków powiększyły następnie: *M. salomonis* Wasm. z Tunisu, *M. australis* Tepp. z połudn. Australji oraz cztery dokładniej nie opisane gatunki z Indji.

Jak już z podanego tu spisu widać, mrowiszczaki należy za-

liczyć do rodzajów, mających swych przedstawicieli na wszystkich kontynentach.

Tak szerokie rozprzestrzenienie tych owadów, bezskrzydłych, pędzących żywot ukryty w mrowiskach przeważnie pod kamieniami, uzależnionych w rozprzestrzenianiu od rozsiedlenia swych gospodarzy, jest dość dziwne i zdaje się wskazywać na pewną starożytność ich rodu.

Ponieważ ze spisu gatunków rodzaju *Myrmecophila* skreślono podane z południowej Rosji przez Fischera de Waldheim, uważając je za identyczne z *Myrmecophila acervorum* Panz., pozostały więc w Europie tylko dwa gatunki *Myrmecophila acervorum* Panz. i *Myrmecophila ochracea* Fisch. Fr.

Pierwszy z nich zamieszkuje południową i środkową Europę, jednak stanowiska jego są dość rozprószone i nieliczne. Nie podawany jest z Anglii, półwyspu Skandynawskiego i północnej Rosji, nie znaleziono go też mimo starannych poszukiwań w Holandji, Luksemburgu, Nadrenji i Szwajcarii, jakkolwiek występuje gdzieśgdzie we Francji, a także znany jest z Turyngji, Bawarii, Saksonji i okolic Berlina. W sąsiadujących z Polską krajach znaleziono go w okolicach Królewca, w Czechach, w okolicach Raciborza na Śląsku oraz na Węgrzech. We Włoszech obszar występowania *Myrmecophila acervorum* wkracza na tereny drugiego wybitnie już południowego gatunku *Myrm. ochracea* Fisch. Fr. i to bardzo daleko, gdyż znaleziono okazy określone przez różnych badaczy nie tylko nad zatoką Genueską (Mentona), w okolicach Pizy i Neapolu, ale nawet w Algierze (Lucas 1849) i Tunisie (Wasmann 1890).

Obszar rozsiedlenia *Myrm. ochracea* rozciąga się na pewną część Europy południowej (okolice Triestu, Pizy, Neapolu i Syrakuz, dalej ku wschodowi Cattaro, Ateny, wyspy Korfu, Eubeja, Kreta) dalej przechodzi na Małą Azję (Smyrna oraz inne miejscowości w Małej Azji) i północną Afrykę (Tunis), gdzie żyje już także afrykański gatunek *Myrm. salomonis* Wasm.

Interesującą jest też rzeczą, że z gatunku *Myrm. acervorum* znajdowano tylko same samice, a dokładne badania Schimmera wykazały, że ten gatunek mrowiszczaka rozmnaża się z wszelkiem prawdopodobieństwem partenogenetycznie i dopiero w południowej Europie (okolice Neapolu) Silvestri napotkał także samce

Myrm. acervorum. U drugiego gatunku, południowego *Myrm. ochracea* występują oba rodzaje płci.

W Polsce znalazł *Myrm. acervorum* po raz pierwszy A. M. Łomnicki w roku 1878 w jednym okazie w mrowisku pod kamieniami na Wołczyńskiej ścianie pod Stanisławowem. (A. M. Łomnicki, Zapiski ortopterologiczne. Spraw. Kom. Fizj. T. 13, 1879), a następnie ten sam wielce zasłużony badacz przyrody naszego kraju wspomina o jednym jeszcze okazie tego myrmekofilnego owada, złowionym 1. V. w Czarnuszowicach pod nadpróchniałym progiem domu (A. M. Łomnicki, Wykaz szarańczaków [Orthoptera] z okolic Lwowa. Spraw. Kom. Fizj. T. 38, 1905). Jeden okaz mrowiszczaka znalazł K. Demel w mrowisku *Lasius sp.* w lesie w odległości 2 km od miasteczka Nowej Słupi (pow. Opatów) w Górach Świętokrzyskich, o czym wspominają w roku 1922 dr. W. Poliński (Drobne notatki ortopterologiczne. Prace Zoolog. Pol. Państw. Muz. Przyrodn. T. I. 1922) oraz sam znalazca K. Demel (Notatki ortopterologiczne. Arch. nauk biolog. Tow. Nauk. Warsz. T. I. 1922. Z. 7), podając tylko sprzeczne daty znalezienia tego okazu (Poliński 2. XI. 1912, Demel 30. X. 1913). Poza tem nie napotkałem już w naszej literaturze fizjograficznej żadnej wzmianki o występowaniu mrowiszczaka w Polsce. Przyczyną tego jest prawdopodobnie nie tyle brak tych owadów w niektórych częściach naszego kraju, szczególnie o klimacie bardziej ciepłym, ile niedostateczne zbadanie tegoż pod względem faunistycznym, przynajmniej odnośnie do niektórych grup zwierzęcych. Nie musi jednak w każdym razie być zbyt pospolitym gościem mrówek, bo byłby niejednokrotnie zwrócił uwagę przyrodników zajmujących się u nas fauną mrówek lub owadów w gniazdach mrówczych spotykanych. Ja w poszukiwaniach mych za współmieszkańcami gniazd mrówczych z grupy Apterygotów, prowadzonych w niektórych częściach, szczególnie południowo-zachodnich, naszego kraju bardzo starannie nie napotkałem nigdy mrowiszczaka. Przyczyną braku osobników tego owada po zbiorach jest też pewnie i duża zręczność, z jaką unika schwywania i szybkie chronienie się go w głębi gniazd mrówczych.

W roku 1912 Silvestri¹⁾ zbadał dokładnie pod względem

1) F. Silvestri, Contribuzioni alla conoscenza dei Mirmecofili. II. Di alcuni Mirmecofili dell'Italia meridionale e della Sicilia (Bolletino del Laboratorio

anatomicznym oba europejskie gatunki mrowiszczaków europejskich i znalazł pomiędzy nimi tak znaczne — według jego mniemania — różnice, że nie wahał się utworzyć dla tych gatunków osobne rodzaje. Pierwszemu z poznanych pozostawił nazwę *Myrmecophila acervorum* Panz., drugiemu bardziej południowemu nadał nową nazwę rodzajową *Myrmophilina ochracea* Fisch. Równocześnie znalazł w okolicach Neapolu (Portici) samca *Myrmecophila acervorum* i z osobników tego gatunku, znalezionych przez niego tamże w gniazdach mrówki *Messor barbarus* Latr. i *Mess. barbarus minor* André, różniących się barwą i znaczniejszymi wymiarami ciała od formy głównej utworzył nowy podgatunek *Myrmecophila acervorum subsp. subdula* Silv.

Ponieważ badania Silvestri'ego podjęte na osobnikach mrowiszczaków, pochodzących tylko z okolic Neapolu wykazały pomiędzy nimi i tak dość znaczne różnice, możnaby przypuszczać, że jeszcze większe różnice istnieć będą pomiędzy żyjącymi zdala od siebie, na przeciwnych krańcach obszaru rozszedlenia.

Korzystając więc ze sposobności znalezienia w materjałe zebranym przez dr. Noskiewicza jednego okazu mrowiszczaka, postanowiłem zbadać go gruntownie pod względem ukształtowania poszczególnych części jego ciała. Rezultaty starannych¹⁾ badań wykazały, że nie istnieją najmniejsze różnice pomiędzy okazami neapolitańskimi *Myrm. acervorum*, zbadanymi szczegółowo przez Silvestri'ego, a okazem naddniestrzańskim. Zupełna zgodność istnieje nie tylko co do poszczególnych części ciała tych okazów, pochodzących z tak odległych od siebie miejscowości, a więc rozków, oczu, wszystkich części narzędzi pyszczkowych, nóg, przysadek odwłokowych i t. p., ale nawet co do wyposażenia tychże części w kolce, szczeciny i narządy zmysłowe, a więc pod względem szczegółów, jak się wydaje, mniejszego znaczenia. Z tego też powodu nie uważałem za potrzebne opisywanie bliższe tych wszystkich szczegółów budowy ciała okazu mrowiszczaka z jaru Dniestru. Podaję tylko, że okaz zbadany przeze mnie był niezupełnie dojrzałym osobnikiem samiczym.

---

di Zoologia Generale e Agraria della R. Scuola Superiore d'Agricoltura in Portici, Vol. VI. 1912).

¹⁾ Wszystkie części ciała po wypreparowaniu ich były dokładnie rysowane przy użyciu aparatu rysunkowego Zeiss'a.

Jakkolwiek badania te nie przysporzyły więc nowej formy dla fauny naszego kraju, to jednak dozwoliły stwierdzić z całą pewnością, że okazy mrowiszczaka, żyjącego w naszym kraju, a przynajmniej naddniestrzańskie są typowymi okazami gatunku *Myrmecophila acervorum* Panz., nie różniącemi się od żyjących w okolicach Neapolu.

Byłoby zoogeograficznie interesującym zbadać jak daleko ku wschodowi sięga obszar rozszedlenia *Myrmecophila acervorum* Panz.

Jakobson i Bianchi¹⁾ podają wprawdzie, że *Myrmecophila acervorum* Panz. znajdowane były w gubernji Moskiewskiej, Charkowskiej, Woroneskiej i na Krymie, a Zykov²⁾ wymienia go z Nowoczerkawska, lecz okazy rosyjskie nie były dokładnie badane.

Verf. hat ein im Cañon des Dniestrflußes (Uście Biskupie) im südöstl. Teile Polens in einem einzigen Exemplare gelegentlich durch H. Dr. Noskiewicz im August 1924 gefundenes, nicht gänzlich ausgewachsenes Weibchen der Ameisengrille einer gründlichen Untersuchung unterworfen und festgestellt, daß dieses in keinem einzigen Körpermerkmal von den durch Silvestri im J. 1912 untersuchten und beschriebenen italienischen Exemplaren *Myrmecophila acervorum* Panz. sich unterscheidet.

Z MUZEUM FIZJOGRAFICZNEGO P. AKADEMJI UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE.

Domene scabricollis Er. (*Col. Staphylinidae*) w Polsce.

(*Domene scabricollis* Er. in Polen).

Napisał

J. ŁOMNICKI.

Niedawno ukończono druk monografji rodzaju *Domene* Fauvel³⁾, którą powitać należy jako bardzo pożyteczny nabytek

¹⁾ Jakobson i Bianchi, Orthoptera i Pseudoneuroptera Imp. Ross. 1905.

²⁾ Zykov V., Contributions à la faune des insectes de la province des Cosaques du Don (Revue Russe d'Entomologie. T. IX, 1909).

³⁾ Prof. O. Scheerpeltz. Die mitteleuropäischen und mediterranen Arten der Gattung *Domene* Fauvel (Mit 16 Abbildungen u. 1 Karte.). Koleopt. Rundschau. Wien 1925. Bd. 11. Str. 77--130.